

УДК 37.018.262

СУТНІСТЬ ВИХОВНОЇ ПРОГРАМИ «СВОБОДА В РАМКАХ»

Капніна Г.І.

Донбаський державний педагогічний університет

Стаття присвячена аналізу виховної програми «Свобода у рамках». У роботі висвітлено сутність та мету виховної програми. Обґрунтовано необхідність більш детального її вивчення вітчизняними ученими. На прикладі тренінгу «Свобода у рамках», призначеного для батьків дошкільнят, розглянуто алгоритм занять за цим курсом. Розкрито зміст термінів «компетентні батьки» та «компетентні діти».

Ключові слова: сімейне виховання, виховна програма «Свобода в рамках», підвищення педагогічних знань батьків, Німеччина.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Загально-цивілізаційна тенденція ХХ ст. – глобалізація суспільного розвитку, завдяки якій вітчизняним науковцям відкрились нові горизонти досліджень. Цей факт, а також посилення інтересу загалом до проблем виховання дітей, та, як наслідок, до питання педагогічної просвіти батьків, спричинили потужний поштовх до ознайомлення українськими фахівцями із виховання з передовим досвідом зарубіжжя, накопиченим протягом багатьох років.

Цікавими у цьому сенсі є здобутки німецьких педагогів, які ґрунтовно розробляють проблему удосконалення виховного потенціалу батьків, починаючи з кінця ХІХ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомо, що родина є найпершою виховною інстанцією й найважливішим місцем виховання дитини. З огляду на це саме батьки, а не педагоги й психологи несуть відповідальність за результат виховного процесу. Водночас, можна з впевненістю стверджувати, що батьки мусять бути сьогодні експертами у педагогіці й психології, щоб відповідати вимогам часу.

Сімейне виховання в сьогоденні умовах – це більше не гра. Не тільки в Україні, але й у розвинених країнах світу більша половина матерів і батьків постійно, часто, або, принаймні, іноді відчувають невпевненість у своїх виховних діях [2, с. 11]. Саме тому таким актуальним постає на сучасному етапі питання удосконалення виховного потенціалу дорослих.

В українській педагогіці проблема педагогічної просвіти батьків є предметом активних наукових досліджень для Т. Алексеєнко, О. Песоцької, В. Постоного та А. Рацула. Незважаючи на глибину праць вітчизняних учених, питання підвищення виховного потенціалу української родини потребує ґрунтовного доопрацювання. Переконані: аналіз надбань німецьких науковців істотно розширить вітчизняну теоретичну базу в цій галузі.

До розробки основних принципів педагогічної просвіти батьків, яка в Німеччині зазнала особливо активного розвитку в ІІ пол. ХХ ст., долучились дослідники В. Бойерле, Й. Гардеґер, Л. Геркенрат, Г. Гільшер, К. Людтке, Р. Мюллер, Б. Шмітт-Венкенбах, Г. Штольд.

На початку ХХІ ст. над цією темою у ФРН працюють М.Р. Текстор, З. Вальпер, Б. Каліцкі, В. Лакенмайер, Ю. Оелькерс, У. Фурер, М. Ціпс, З. Чьопе-Шеффлер, К. Шнеевінд та багато інших учених.

Формулювання цілей статті. Зважаючи на актуальність проблеми педагогічної просвіти батьків в Україні на сучасному етапі, а також беручи до уваги недостатнє розкриття предмету даного дослідження на теренах української виховання, було визначено мету статті: висвітлити сутність виховної програми «Свобода в рамках» та обґрунтувати необхідність більш детального вивчення спадщини німецьких науковців вітчизняними ученими.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Допомога батькам у підвищенні їх виховної компетенції – один з основних принципів сучасної сімейної політики Німеччини. З огляду на цей факт у державі ініціюється всебічне сприяння розвитку різноманітних програм, тренінгів чи курсів, що переслідують мету **удосконалення педагогічних знань дорослих**. Під цим терміном пропонуємо розуміти планову допомогу дорослим у вигляді освітнього процесу, націлену на підвищення самостійності та виваженості рішень батьків у конкретних виховних ситуаціях [3, с. 85].

Поширеними в ФРН на початку ХХІ ст. є такі програми: «Міцні родини – міцні діти», «Позитивна виховна програма», «Свобода у рамках», «Систематичний тренінг для батьків», «Сімейна команда – посилити процес сімейного співіснування співіснування», «Сімейна конференція», «Тренінг для посилення виховних компетенцій у батьків та для формування соціальних навичок у родині».

Об'єктом нашої уваги, зважаючи на її особливу поширеність у Німеччині, стала програма «Свобода в рамках». Її основною відмінністю від доволі різноманітного ландшафту інших згаданих вище програм є наявність концептуально нового підходу до розуміння стилю виховання дитини в сім'ї.

Відомо, що **стиль** – це одна з найбільш вагомих характеристик сімейного виховання. Стилем називають типові для старших систему прийомів та характер взаємодії з молодшими [4, с. 90]. Автор програми, що аналізується в статті – визнаний в усьому світі дослідник стилів сімейного виховання К. Шнеевінд – запропонував відомі раніше авторитарний, ліберальний та демократичний стилі стосунків між батьками та дітьми розглядати як виховні моделі «рамки без виховання» («Grenzen ohne Freiheit»), «свобода без рамок» («Freiheit ohne Grenzen») та «свобода в рамках» («Freiheit in Grenzen»),

при чому останній слід розуміти як оптимальний для сімейного виховання.

Виховна програма «Свобода в рамках», що переслідує мету трищеплення батькам принципів послідовного осмисленого виховання, ґрунтується на 3 положеннях:

1. **Сприйняття дитини як особистості в будь-якій ситуації (навіть у тих випадках, коли дорослі не схвалюють поведінку дитини).** Згідно з цим положенням, батьки мають визнавати своїх дітей неповторними й особливими; поводитись з ними в усіх ситуаціях виключно з повагою; підтримувати й допомагати дітям завжди, коли вони цього потребують; насолоджуватись часом, проведеним під час спільних занять.

2. **Демонстрація чітких та ясних вимог від дитини й рамок у спілкуванні дитини зі старшими.** Дорослі, які займаються вихованням, повинні не уникати конфліктів, а намагатись їх конструктивно вирішувати; мати власну думку і послідовно її дотримуватись; усвідомлювати необхідність наявності рамок у вихованні; встановлювати чіткі межі у вихованні, на які дитина має зважати в повсякденних ситуаціях.

3. **Споукання дитини до осмисленої самостійності й незалежності (у встановлених рамках).** Батькам слід серйозно сприймати дітей із всіма їх потребами й поглядами; завжди бути готовими до спілкування й компромісного вирішення окремих конфліктів; давати дитині право обирати місце для гри, посилюючи таким чином її здатність самостійно приймати рішення й нести за нього відповідальність; давати дітям можливість накопичувати власний життєвий досвід [2, с. 14–15].

Отже, **сутність виховної програми «Свобода в рамках»** полягає в тому, щоб уважно, з орієнтиром на дитячу особистість дотримуватись чітких рамок у вихованні й одночасно сприяти розвиткові дитини і всіляко мотивувати її до цього [2, с. 15]. Беручи до уваги той факт, що особливо важливими в процесі розвитку дитячої особистості є фази 3–6 років, 6–12 років та 13–17 років, саме для батьків, які виховують дітей у ці періоди, було розроблено три варіанти програми. Завдяки такому розподілу коло проблем, що висвітлюються в кожному з трьох курсів, було значно звужено й конкретизовано.

Більш детального розгляду потребує алгоритм занять за курсом «Свобода в рамках». Як вже було зазначено, в цьому тренінгу на прикладі повсякденних ситуацій демонструється, як педагогічно правильно вирішити ту чи іншу проблему в спілкуванні з дітьми.

Особливістю програми є те, що вона не потребує від батьків безпосереднього спілкування з фахівцем, як цього вимагає переважна кількість інших виховних тренінгів. Значна перевага курсу полягає в тому, що батьки мають можливість займатись удосконаленням виховної компетенції в оптимальний для себе час, що дуже важливо для дорослих, які зайняті повний робочий день і фізично не мають можливості два місяці тричі на тиждень знаходити в своєму щільному робочому графіку 2–3 години для проходження подібного курсу в одному з чисельних Центрів родини Німеччини.

Програма «Свобода в рамках» записана на диску, до якого розроблено книгу з додатковими поясненнями. Кожен з трьох дисків містить

короткі сюжети, в котрих актори, які грають, відповідно, роль мами, тата та двох дітей, демонструють різні проблемні ситуації, що відображають повсякденні стосунки батьків і дітей з обов'язковим урахуванням віку дитини. Після перегляду короткого сюжету з прикладом проблемної виховної ситуації дорослим пропонується декілька варіантів її вирішення. Підкреслимо, що ці міні-фільми дуже наближені до реального життя; проблема, яка демонструється у ролику, потенційно може виникнути у кожній родині, тому вона є зрозумілою для більшості дорослих.

Ключовим моментом тренінгу є вибір одного з трьох варіантів подальшого розвитку аналізованої ситуації. Зазначимо, що кожен із шляхів вирішення окресленої проблеми чітко наслідують концепцію одного з запропонованих німецьким дослідником К. Шнеєвіндом стилів («рамки без виховання», «свобода без рамок» та «свобода в рамках»).

Після цього глядачам пропонується дати оцінку дорослого, який задіяний у сюжеті. Цікаво, що на диску не вказується, який з поданих варіантів є найбільш правильним з педагогічної точки зору, але правильна відповідь є очевидною.

Цінними є також наявні в цій програмі загальні рекомендації, що стосуються кожного з продемонстрованих сюжетів. Ознайомившись з ними, батьки можуть скоректувати своє бачення вирішення тієї чи іншої ситуації.

Для кращого розуміння предмету статті пропонуємо детальніше ознайомитись з одним із епізодів, що міститься на диску, призначеному для удосконалення педагогічної компетенції батьків, які виховують дітей дошкільного віку.

Перша з представлених на диску [6] ситуацій має назву «Я це не можу!». Тім, 4-річний хлопчик, щойно отримав подарунок від бабусі – нові пазли. Його батько зайнятий у цей час приготуванням їжі, тому не може пограти разом з сином. У Тіма виникли проблеми з тим, яким чином треба підбирати один пазл до іншого, він нервує, звертається до батька з проханням про допомогу, на що тато пропонує дитині спробувати ще раз скласти картинку самостійно. Хлопчик засмучується, тому що не може зрозуміти принцип гри. На цьому сюжет закінчується. Глядачам пропонується обрати один з варіантів, які міг би потенційно вибрати батько Тіма:

а) допомогти Тіму зрозуміти логіку гри, почати складати пазли разом з сином, не виконуючи всі дії за нього, надати таким чином можливість дитині отримати задоволення від гри;

б) залишити Тіма сам на сам з пазлами, не звертаючи уваги на його труднощі і продовжувати займатись своїми справами;

в) змусити Тіма продовжувати спроби самостійно складати картинку (навіть якщо він втратить бажання займатися грою через те, що не розуміє її принципи) і не припиняти процес приготування їжі.

Логічно, що з позиції вихователя батько має обрати перший із запропонованих варіантів (адже у другому та третьому випадках дитина тільки почне більше нервувати, виміщаючи свою озлобленість на батькові і на пазлах, а позитивний результат так і не буде досягнутий). Автори ідеї курсу навмисне роблять правильну відповідь очевидною, немов би допомагаючи дорослим зро-

зуміти, наскільки примітивними й не виваженими є два інших шляхи розвитку сюжету.

Після цього глядачам пропонується відповісти на питання, як вони оцінюють дії батька. Цей процес дає змогу дорослим самостійно, без допомоги фахівців з педагогіки, психології чи соціології, шляхом ретельного аналізу ситуації дійти оптимально правильного рішення та потім, на практиці, діяти у контексті так званого «гарного виховання».

Згідно з програмою «Свобода в рамках» «гарне виховання» реалізується за формулою

компетентні батьки → компетентні діти

(не залежно від віку останніх). Під словосполученням «**компетентні батьки**» слід розуміти названу вище здатність батьків сприймати дитину як особистість та сприяти формуванню в неї навичок приймати самостійні рішення. «**Компетентні діти**» – це діти, здатні самостійно приймати рішення, нести за них відповідальність, зважати на рамки, встановлені батьками. Як бачимо, згідно з цими визначеннями, результат виховання за програмою «Свобода в рамках» відповідає цілям, наміченими ще на початку курсу.

Для Німеччини додаткова перевага цього тренінгу пов'язана з тим, що цілі, які він переслідує, співпадають з основними виховними завданнями Закону, що гарантує виконання права на виховання молодого людини (Kinder- und Jugendhilfegesetz), в якому пріоритетом у виховному процесі визначено розвиток самостійної, думаючої, цілеспрямованої та готової працювати в колективі особистості [2, с. 197]. Отже, можемо констатувати наступне: в результаті виховного процесу, який реалізується за концептом «Свобода в рамках», батьками досягаються ті ж самі цілі, що передбачені у країні законом.

Про дієвість програми «Свобода в рамках» свідчать результати опитування її користувачів наприкінці 2005 року. Так, 94% респондентів рекомендують іншим родинам ближче ознайомитись з нею, й лише 6% не впевнені, чи принесла вона дійсно користь. Жоден із опитуваних не міг з впевненістю сказати, що програма не варта часу та матеріальних витрат на її придбання. 80% до-

рослих радо придбали б варіант цього курсу, орієнтований на дітей старшої вікової категорії [5].

У 2008 році було проведено дослідження, метою якого стало виявлення доцільності подальшого використання програми «Свобода в рамках» у Німеччині. В результаті Міністерством з питань роботи, соціального порядку, сім'ї та жінок було вирішено розповсюджувати оригінальні диски з програмою безкоштовно в кожену родину. Отже, програма пройшла перевірку на актуальність і продовжує впроваджуватись у життя.

Наостанок вважаємо за необхідне зазначити, що результати застосування програми «Свобода в рамках» у різних країнах світу доводять наступне: виховання за принципами концепту «Свобода в рамках» якнайкраще реалізується в родинах, які утворюють представники західноєвропейського культурного кола. Враховуючи це, визнаємо, що перед тим, як запропонувати українським батькам застосовувати аналізовану програму, вітчизняним освітянам необхідно адаптувати її до особливостей слов'янського менталітету, але беззаперечним залишається той факт, що вона може стати однією з найпопулярніших програм, призначених для підвищення виховного потенціалу дорослих в Україні.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У результаті детального вивчення результатів впровадження виховної програми «Свобода в рамках» у Німеччині було встановлено наступне: сутність виховного концепту «Свобода в рамках» полягає в прищепленні батькам принципів послідовного осмисленого виховання з урахуванням потреб і можливостей дитини; однією з передумов досягнення цієї мети є встановлення батьками меж у спілкуванні з дітьми та їх усвідомлення останніми; зважаючи на нагальну потребу удосконалення виховного потенціалу дорослих в Україні та на високий рівень розвитку педагогічної просвіти батьків у Німеччині, досвід німецьких педагогів на цій ниві вбачається як гідний більш ретельного вивчення вітчизняними науковцями.

У даній статті розглянуто лише один з ключових аспектів педагогічної просвіти батьків у Німеччині. Як показав аналіз, вказана проблема потребує подальшої розробки, що буде матеріалом наших наступних публікацій.

Список літератури:

1. Мудрик А. В. Социальная педагогика: учеб. для студ. пед. вузов / А. В. Мудрик. – [под ред. В. А. Слостенина]. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 184 с.
2. Schneewind K. Freiheit in Grenzen. Praktische Erziehungstipps für Eltern von Kindern im Vorschulalter / Klaus A. Schneewind. – München: Bayerisches Staatsministerium für Arbeit und Sozialordnung, Familie und Frauen, 2008. – 74 S.
3. Bäuerle W. Elternbildung: Aufgaben, historische Entwicklung und heutiger Stand / Wolfgang Bäuerle // Elternmitsprache und Elternbildung / Klaus Schleicher. – Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann, 1973. – S. 85–104.
4. Keller A. J. Herders paedagogisches Woerterbuch / Joseph A. Keller, Felix Novak. – Erfstadt: Verlag HOHE GmbH, 2007. – 392 S.
5. Ergebnisse der Internet-Umfrage der CD-ROM zur Stärkung elterlicher Erziehungskompetenzen «Freiheit in Grenzen» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: <http://www.paed.uni-muenchen.de/~ppd/freiheit/freiheit1/umfrage.html>
6. Schneewind K. A. Kinder im Vorschulschulalter kompetent erziehen. Die interaktive Elterncoach «Freiheit in Grenzen». Interaktiver DVD / Klaus A. Schneewind, Beate Böhmert. – Bern: Verlag Hans Huber, 2008.

Капнина Г.И.

Донбасский государственный педагогический университет

СУЩНОСТЬ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ «СВОБОДА В РАМКАХ»

Аннотация

Статья посвящена анализу воспитательной программы «Свобода в рамках». В работе освещена сущность и цель воспитательной программы. Доказана необходимость более детального её изучения отечественными учёными. На примере тренинга «Свобода в рамках», предназначенного для родителей дошкольников, рассмотрен алгоритм занятий по этому курсу. Раскрыто содержание терминов «компетентные родители» и «компетентные дети».

Ключевые слова: семейное воспитание, воспитательная программа «свобода в рамках», повышение педагогических знаний родителей.

Капнина Н.И.

Donbass State Pedagogical University

THE SENSE OF THE EDUCATIONAL PROGRAMME «THE FREEDOM IN THE FRAMEWORK»

Summary

The article deals with the sense and the aim of the educational programme «The freedom in the framework». The necessity of its more detailed studying by the native scientists is proved. The mechanism of studies by this programme is considered by example of training «The freedom in the framework» intended for the preschoolers' parents. The content of the terms «competent parents» and «competent children» is revealed.

Keywords: family education, the educational programme «The freedom in the framework», the improvement of parents' educational knowledge, Germany.

УДК 373.2.09(477.83)

СЕБАСТЬЯН-ВІЛЛІБАЛЬД ШІССЛЕР В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Квасецька Я.А.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У статті висвітлено питання зародження і розвитку перших дошкільних закладів на Західній Україні наприкінці 30-х – початку 40-х років XIX ст., місце і роль у цьому процесі старшого військового комісара Себастьяна-Віллібальда Шісслера. Встановлено, що завдяки йому постали перші дошкільні заклади на західноукраїнських землях: 1839 року – у селі Сороки (нині Сороки-Львівські Пустомитівського району) і 1840 року – у місті Львові. Опрацьовані матеріали розкривають основні етапи службової біографії С.-В. Шісслера, його літературної, мистецької і філантропічної діяльності. Відзначено його внесок як організатора навчально-виховного процесу у перших галицьких дошкільних закладах. Досліджені особливості використання С.В. Шісслером теоретичних і методичних розробок Л. Хімані, Я.-В. Свободи і Ф.-В. Фребеля.

Ключові слова: дошкільний заклад, охоронка, громадське дошкільне товариство, методичні рекомендації, навчально-виховний процес.

Постановка проблеми. Становлення дошкільного виховання на західноукраїнських землях (Галичина, Буковина і Закарпаття) відбувалося в особливих соціально-культурних умовах, що склалися внаслідок перебування цих регіонів у складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії. Це знайшло своє відображення в своєрідних підходах до організації навчально-виховного процесу, розв'язання важливих організаційно-педагогічних завдань, які не втратили своєї актуальності в нинішніх умовах реформування вітчизняної системи освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дошкільної освіти у Західній Україні в XIX – на початку XX ст. були предметом вивчення таких науковців, як З. Нагачевська, Н. Лисенко, М. Олійник, Г. Реґо, С. Івах. Я. Квасецька. Історичні аспекти теорії і практики дошкільної освіти, розвитку фізичного, естетичного та трудового виховання дітей розглядали О. Бондар, М. Мельничук, Н. Кирста, Т. Садова, Т. Панюк, І. Адамек, Т. Філіонова, О. Донченко.

Виділення не вирішених частин загальної проблеми. Відсутнє комплексне дослідження пи-